

Kırgız Halk Dansının Opera ve Bale Eserleri Etkisinde Gelişimi

Gulia İSAEVA¹

Öz: 20. yüzyılda Kırgız tarihinde önemli bir aşama olan Sovyetler Birliği dönemi, aynı zamanda sahne sanatlarının da geliştiği bir dönem olmuştur. Bale, opera ve tiyatro eserlerinin repertuarı Rusya'dan gelen koreograflar tarafından belirlendi ve klasik eserler sahnelendi. 1937 yılında "Altın Kız" müzikal draması ilk kez Kırgız Müzik ve Drama Tiyatrosu sahnesinde oynandı. Besteciler halk ezgilerini çağdaş müzikle birleştirmiş ve karakteristik ulusal şarkıları kullanarak orijinal melodiler yaratmışlardır. Kırgız ulusal karakteri ve rengi ilk kez, koreograf Holfin'in Kırgızistan'ın kırsal bölgelerinde yaptığı saha araştırmalarından esinlenerek sahneye koyduğu "Ayçürök" operası ile sahneye taşındı. Böylece ilk Kırgız operası 'Ayçürök', Kırgız halk dansları, yerel ritüeller, günlük rutinler, kostümler ve müzik temelinde oluşturulan, bugün anladığımız Kırgız halk danslarını doğurdu. Daha sonra devlet tarafından kurulan halk dansları topluluğu, repertuarına sadece Kırgız danslarını değil, Sovyetler Birliği'nin tüm ülkelerinin danslarını da dahil etti. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra halk dansları topluluğu, repertuarına Kırgız ulusal danslarının hakim olduğu "Akmaral" adlı bir dans topluluğuna dönüştürüldü. Bu yeni dönemde, çoğunlukla genç amatörlerin katılımıyla birçok ulusal dans topluluğu kuruldu. Günümüzde halk dansları toplulukları ekonomik nedenlerle kurulmaktadır. Bu da halk danslarının kalitesinde bazı değişikliklere yol açmaktadır. Kırgız halk danslarının en büyük sorunları arasında akademik ilginin eksikliği ve eğitimli eğitmen sayısının yetersizliği yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kırgız Türkleri, Opera ve bale, Halk dansı, Akmaral

Development Of Kyrgyz Folk Dance In The Impact Of Opera And Ballet

Abstract: In the 20th century, the period of the Soviet Union, which was an important stage in Kyrgyz history, was also a time of development of the performing arts. The repertoire of ballet, opera and theatre pieces was determined by choreographers from Russia and classical works were performed. In 1937, the musical drama "The Golden Girl" was performed for the first time on the stage of the Kyrgyz Music and Drama Theatre. The composers combined folk melodies with contemporary music and created original melodies using characteristic national songs. The Kyrgyz national character and colour were first brought to the stage with the opera "Ayçürök", which was performed with the inspiration of choreographer Holfin's field research in the rural areas of Kyrgyzstan. Thus, the first Kyrgyz opera 'Ayçürök' gave birth to Kyrgyz folk dances as we understand them today, created on the basis of Kyrgyz folk dances, local rituals, daily routines, costumes and music. Later, the folk dance ensemble founded by the state included not only Kyrgyz dances but also the dances of all the countries of the Soviet Union in its repertoire. After the collapse of the Soviet Union, the folk dance ensemble was transformed into a dance ensemble called "Akmaral", whose repertoire was dominated by Kyrgyz national dances. In this new period, many national dance ensembles were founded, mostly with the participation of young amateurs. Today, folk dance ensembles are founded for economic reasons. This leads to some changes in the quality of folk dances. Among the biggest problems of Kyrgyz folk dances are the lack of academic attention and the insufficient number of trained educators.

Key Words: Kyrgyz Turks, Opera and ballet, Folk dance, Akmaral

¹ Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, E-posta: gulya_isaeva@mail.ru, ORCID: [0000-0002-2554-1968](https://orcid.org/0000-0002-2554-1968)

Giriş

Dans, içinde birçok türü barındırmakla beraber tüm danslar belirli bir kültürün içinde yaratılmıştır ve dolayısıyla yerel ve folklorik bir kimliğe sahiptir. Bu sebeple dansların kökeninin halk dansları olduğunu iddia etmek gerçeğe uygundur. Çünkü insanlar bireysel bir kültürün değil bir gruba ait olan kültürün üyesi olarak var olmuştur ve hayata geçirdikleri davranışlar da ait oldukları topluluğun kültürel alanına dâhildir. Kültürler insan topluluklarına mal edilip, her birey bir topluluğun kültür alanına ait olmakla birlikte, kültürel yaratıcılık bireylerin kişisel deneyim ve becerileriyle üretilmektedir ve oluşturduğu etkiye göre ya unutulup gitmekte ya da grup tarafından benimsenip millî kimlik kazanmaktadır. Halk dansları da yaratım aşamasında bireylerin ilhamının ve çabalarının bir sonucu olarak doğmakta ve sonrasında yaygınlık kazanıp o topluluğun eğlence kültüründe kendine yer bulabilmektedir. Günümüzde millî dans sınıfının dışında var olan dansların tamamı ya yaratım aşamasında ya da üretildikten sonra modern kültürün ya da şehir folklorunun niteliklerini taşımaktadırlar (Kealiinohomoku, 1969, s. 24-33). Halk dansları tanımlanırken bu bakış açısının dikkate alınması, onu durgun ve izole edilmiş bir sanatsal etkinlik olmaktan kurtaracaktır.

Halk dansları içinden çıktığı toplumun duygularını, heyecanlarını, dini inançlarını ve geleneklerini barındıran renkli bir sanat etkinliğidir. Halk dansları icra edildikleri duruma göre sosyal bir fonksiyonu içeren, toplumun yaşayış şeklini yansıtan sosyal bir olaydır (Gerek 2002, s. 6). Gelişmiş medeniyeti sayesinde insanın doğadan kopuşu, içindeki doğaya ait büyük bir parçanın hâlâ yaşadığı gerçeğini değiştirmemiş ve insan halk danslarıyla doğaya olan özlemini, kendiyile doğa arasındaki özdeşliği ifade etmiştir.

Halk dansı geleneği geçmiş nesillerden bir çok şeyi günümüze taşımaktadır. Bu taşınan miras ya gerçekten eski devirlerden kalmıştır ya da yetenekli koreografların o dönemin ruhuna temas edebilmeleri sayesinde canlı bir şekilde günümüze yansıtılması sağlanmıştır.

Kırgız millî dansı da bu süreçten bağımsız değildir. Ancak eski devirlere ait malzemelerin yetersizliğinden dolayı geçmişteki dansların ne şekilde icra edildiği hakkında yeterince bilgi elimizde yoktur. Bu çalışmada Kırgız millî dansının 20. Yüzyıldaki gelişim aşamaları değerlendirilmiştir. Kırgız millî dansının oluşumunu ve gelişimini 3 döneme ayırabiliriz. Bunlar: 1- Sovyetler Birliği öncesi, 2-Sovyetler Birliği dönemi ve 3- Sovyetler Birliği sonrası ve günümüzde Kırgız halk dansları şeklindedir.

S.S.C.B. Öncesinde Kırgız Halk Dansları

Bir halkın tarihî eserleri, hayatı, düşünce ve arzuları halk sanatına yansır. Kırgız halkının eski dönemlerinden kalan halk sanatı hazinesi de Kırgız halkının destanı, şiiri ve şarkılarıdır. Bunlar yazıya geçirilmeden sadece halk hafızasında korunarak sözlü olarak ağızdan ağıza aktarılmıştır. Geleneksel Kırgız toplumunda en iyi şarkıcı, öykü anlatıcıları ve müzisyenler halkla iç içe olmuştur. Onlar halkın fikir ve menfaatlerinin sözcüleridir. Yetenekli akınlar (ozan) farklı köylerde yaşayan düğün ve toy sahipleri tarafından davet edilerek, köy köy dolaşarak eserlerini icra etmişlerdir.

Manas Destanı, Kırgız Türklerinin yüzyıllar boyu toplumsal hafızalarında yaşattıkları, Kırgızların sevinçlerini, acılarını, heyecanlarını ve endişelerini bünyesinde barındıran önemli bir kültürel mirastır. Destanın uzunluğu yanında kendini tekrar etmeyen kurgusu, anlatımındaki coşku ve tüm halk tarafından millî bir sembol olması ona ayrıcalıklı bir konum kazandırmıştır (Çöloğlu, 2022, s. 43). Bu destanın bugüne kadar on üç varyantı derlenmiştir (Gülensoy, 2003, s. 558). Ancak Manas Destanı'nın altmış kadar varyantı olduğu bilinmektedir (Timur, 2018, s. 227). Manas Destanı'ndan bölümler sık sık tiyatrodan sahnelenmiş, bir çok opera ve müzik eseri bu destandan esinlenmiştir (Nuranova, 2018, s. 93).

Kırgız halk danslarının kökeni hakkında yazılı kaynak neredeyse yok varsayılmaktadır. Ancak Manas Destanı'nda, masalarda ve deyimlerde Kırgız halk danslarını ima eden işaretler vardır. Eski zamanlarda “biy” kelimesi dans anlamına gelmekteydi (Manas Ensiklopediyası, 1995, s. 216). Kelime, müzik ve jest yanında kusursuz senkronize hareketleri de Manasçı ve Komuzcuların (Kırgız halk müzik enstrümanı komuzu çalan kişi) icralarında görülebilir. Halk dans unsurları “Kyz-oyun”, “Cooluk Taştamai” (Türkiye'deki “yağ satarım, bal satarım” oyununa benzer oyun), “Ak çölmök”, “Jaşınmak” (Saklambaç) ve başka Kırgız halk oyunlarında da bulunmaktadır (Anarkulov, 1991, s. 12).

S.S.C.B. Döneminde Kırgız Halk Dansları

1917'deki Ekim Devrimi'nden sonra S.S.C.B. hakimiyetine giren Kırgız toplumunda hızla sosyal ve kültürel değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimlerin başında eğitimin yaygınlaştırılması ve şehirleşmenin desteklenmesi gelmektedir. Bu gelişmelerin sonucu olarak Kırgızlarda okur-yazarlık oranında ciddi bir artış meydana gelmiş ve sanatsal konular toplumun genelinde ilgi uyandırmaya başlamıştır. Sanat dallarından tiyatro ve bale Kırgız toplumunda Batılı anlamda bu tarihlerde ortaya çıkmıştır. İlk profesyonel Kırgız Tiyatrosu 1926 yılında Frunze'de (günümüzde Bişkek) kurulmuştur (Gorina, 2009, s. 28). İlk başlarda bu stüdyo sadece bir eğitim kurumu olarak değil, aynı zamanda devletin Kırgızlara modern

sanatı ulaştırabilmesi için bir yaratıcı ekip olarak işlev görmüştür. Kurulduğu yıl yaklaşık olarak yirmi personel çalışmaktadır. Bunlar arasında ünlü aktörlerden A. Kuttubayev, O. Gtikaşkayev, S. Sabayev, A. Aybaşev, K. Aybaşeva, Ş. Tümönbayev, C. Cundubayev, O. Sarbağışev, K. Eşimbekov, A. Botaliyev gibi sanatçılar da yer almaktadır (Junuşov, 1988, s. 404). Sovyetler Birliği döneminde Kırgız profesyonel tiyatrosunun ortaya çıkması ve gelişimi Kırgız halk dans sanatının gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. 1926 yılındaki eğitim planına göre bu tiyatroya 12 erkek ve 8 kız öğrencisi alınması düşünülmüş, ama 4 kız ve 16 erkek kabul edilmiştir (Brudnyy, 1959, s. 35). Bu dönemde hissedilen en büyük eksiklik stüdyoda hiçbir Kırgız profesyonel tiyatro uzmanı ve eğitimcinin olmamasıdır. Uzmanlar, yönetmenler ve eğitimciler diğer ülkelerden, daha çok Rusya'dan davet edilmişlerdir. Bu nedenle Kırgız Tiyatrosu'nun temeli Rus tiyatrosunun etkisiyle atılmıştır (Gorina, 2013a, s. 35). Eğitim programında ezber ve makyaj derslerinden başka müzik ve dans eğitimi de yer almaktadır. Bu stüdyoya gelen öğrencilerin tümü kendi isteğiyle gelen yetenekli ve önceden de bir millî müzik enstrümanı çalabilen ya da hobi olarak şarkı söyleyebilen öğrencilerdendir. Bu çekirdekten, Kırgız Cumhuriyet'inin hem drama hem müzikal tiyatrosu geliştirilmiş ve bu ilk tiyatroya göre, onu örnek alarak sonraları diğer yerel tiyatrolar da organize edilmiştir. Bir çok olumsuz çalışma koşuluna rağmen (uygun olmayan bina ve en önemlisi repertuar), kısa bir süre içinde öğrencileri sadece profesyonel sahne ve müzikal aktivitelere hazırlanmak değil, aynı zamanda küçük dramatik ve koro repertuarı yaratmayı da başarmışlardır (Gorina, 2009, s. 29). Tiyatro toplulukları gitgide büyümüş ve artık kendi eğitimlerini yetiştirmek için öğrencilerini 1929 yılından itibaren Moskova'ya göndermişlerdir (Gorina, 2013a, s. 36). Kırgız Tiyatrosu'nda, ilk Kırgız yönetmeni, bestecisi, orkestra şefi, bale sanatçıları ve diğer birçok sanatçı eğitilmiştir. İlk seneleri sahnede günlük yaşamdan alıntılar ve geçmişin kalıntılara karşı mücadeleler sergilenmiştir (L'vov, 1953, s. 226). 1939 yılına gelindiğinde Kırgız Flarmonisi'nin yanında 16 tiyatro Kırgız Cumhuriyeti'nin farklı bölgelerinde faaliyete geçmiştir (Gorina, 2014, s. 13). Kırgız tiyatrosu üç yıl boyunca, 64'ü ücretli ve 23'ü ücretsiz olmak üzere 87 performans sahnelemiştir (Gorina, 2009, s. 30).

Tiyatro ve sahne eğitiminin ikinci yılından itibaren tüm öğrenciler zorunlu derslerinin dışında plastik sanatlar, dans, piyano, dombra ve balalayka eğitimine katılmışlar ve ayrıca bir orkestra yaratılmıştır. Öğrenciler yeterli eğitimi aldıktan sonra dansçı olarak konserlerde, etkinliklerde dans etmişlerdir. Ancak onlar öncelikle kendi millî danslarını değil başka ulusların millî danslarını icra etmişlerdir. Bunun nedeni o dönemde yurt dışından gelen öğretim elemanlarının Kırgız halk dansını öğretme sorumluluklarının olmamasıdır (Brudnyy, 1959, s. 36).

1934 yılında profesyonel müzikal tiyatro için özel bale uzmanlarının hazırlanması ile ilgili sorun ortaya çıktığında tiyatronun dans topluluğunda başarılı üyeleri arasından gelecekteki bale uzmanı olabilecek sanatçılar seçilmiştir. Aynı yılın yazında Taşkent'te düzenlenen Orta Asya müzik ve sanat yarışmasına Kırgız Tiyatrosu'nun dans grubu da katılmıştır. Yeteneklerini dans yarışmasında gösteren gençler mesleki eğitim için 1935-1936 yıllarında Leningrad Dans Okulu'na gönderilmişlerdir. 1933-1936 yılları arasında Moskova ve Leningrad'da tiyatro, müzik, bale ve diğer eğitim kurumlarında 100'den fazla Kırgız öğrenci vardır (Gorina, 2009, s. 30). Sahne sanatlarının eğitim süresi yedi seneydi. Leningrad'ta eğitilmiş profesyonel sanatçıların çoğu ancak İkinci Dünya Savaşı sırasında Kırgız sahnesinden yer alabilmişlerdir (L'vov, 1953, s. 210).

İlk Kırgız Opera ve Bale Eserleri ve Kırgız Millî Dansının Şekillenmesi

1936 yılı Kırgız tiyatro tarihinde bir dönüm noktası olur. 1936–1937 sezonunda V.A. Vlasov ve V.G. Feret, şair-oyun yazarı Dzhoomart Bokonbaev'in oyununa dayanarak “Altın Kız” adlı müzikal dramayı oluşturmaya başlar. Bu sürece yönetmen V. Vasiliev, sanatçı G. Petrov, koro şefi I. Kotsyk, V. Tselikovsky, koreograf M. Kolokolnikov da katılır. Müzikal ve dramatik tiyatro grubunun genç yetenekli şarkıcıları M. Kyshtoobaev, F. Maldybaeva, B. Beishenbaeva, S. Kumushalieva ve R. Berikova da davet edilir. I. Kotsyk liderliğinde tiyatrodaki bir koro düzenlenir. Tiyatronun genç ekibi harika bir yaratıcı çalışma ortaya koyar ve bu Kırgız tiyatrosunun ilk önemli zaferi olur. Müzikal dramanın galası, 12 Mayıs 1937'de Müzik ve Drama Tiyatrosu sahnesinde gerçekleşir. “Altın Kız” dramı, toplumun zihinsel bir dönüşümüne girmesine katkıda bulunan kolektivizasyona adanmıştır. “Altın Kız”ın basit ve sade müziği, ilk kez profesyonel sanatın yeni biçimleriyle tanışan dinleyici için anlaşılabilir olmuştur. Halk melodilerini çağdaş müzikle birleştiren besteciler sadece alıntı yapmamış, bunun yanında karakteristik ulusal şarkıları kullanarak orijinal melodiler de üretmişlerdir. “Altın Kız” dramasında birçok müzikal, tek ve çok sesli koro ve dans sahneleri vardır. Bu performans, gelecekteki Kırgız operasının temeliydi. “Altın Kız”, Kırgız tiyatrosunun eşî görülmemiş derecede kısa bir zaman diliminde, diğer tiyatrolarda uzun yıllar süren çalışmaların seviyesine yetişmesini göstermesi bakımından çok önemlidir. “Altın Kız” ın başarılı bir şekilde sahnelenmesinin ardından, tiyatronun yaratıcı ekibi 120 kişiye çıkarılır. (Gorina, 2009, s. 30).

1938 yılı, Moskova'da edebiyat ve sanatın 1939'daki on yılı adına yapılacak gösterilerden dolayı yoğun bir şekilde yaratıcı sınav için hazırlanılan bir yıl olur. Bu dönemde besteci V. Vlasov, A. Maldybaev ve V. Fere, ilk ulusal opera olan “Ayçürök” in hazırlanması için

çalışmaya başlarlar. “Altın Kız” nın libretto, sahneleme, düzenleme ve müziği yeniden gözden geçirilir. M. Makhmutova, H. Temirbekov, S. Sadykbekova, M. Mustaeva, T. Tyumenbaeva, A. Esenaliev, C. Sadykov, A. Gershtein gibi genç şarkıcılar da bu kadroya katılır. Bale ustası Nikolay Holfin de, halk hayatına, gençlerin oyunlarına, ulusal süslemelere, karakteristik jestlere ve hayvancılık süreçlerine özgü hareketlere dayanarak bir dizi dans gösterisi yaratır (Gorina, 2009, s. 31). Özellikle vurgulamak gerekir ki Kırgız millî dansının oluşumunda Rus koreograf Nikolay Holfin'nin emeği göz ardı edilemez niteliktedir. Onun çalışma tarzı Kırgız millî dansının kaderini belirlemiştir. Bale ustası Holfin Kırgız millî dansını dizayn etmeden önce titizlikle Kırgızların günlük yaşamını incelemiş, araştırmış, onlarla bol bol zaman geçirmiş ve kültürlerini anlamaya çalışmıştır. Kırgız halkının ruhunu ve doğasını bir araya getiren millî dans yaratımı için gereken empati ve yaratıcılık Holfin'in sahip olduğu yeteneklerdendir. O, “Ayçürök” Operası için “Kiyiz”, “Mendillerle Dans”, “Jash Kerbez”, “Çobanların Dansı”, “Kızın Rüyası”, “Alaman Bayga”, “Semetey'in Çorusu” danslarını meydana getirmiştir (Grigorovich ve Vanslov. 1981, s. 155).

“Ayçürök” operasında, ilk kez Kırgız melodisi gerçek bir senfonik gelişim göstermiştir. Bu operada basit atlama, yürüme gibi hareketler, el ve vücut hareketleriyle ve diğer halkların millî dans motifleri ile birlikte sentezlenmiştir. Bu danslar bazıları mitoloji ve masal sahneleri üzerine inşa edilmiştir. Mesela, Ayçürök'ün kuğuya dönüşmesi, kuş taklidiyle yavaş dalgalı el ve göğüs hareketleri ve ahenkli adımlarla avcının kuşa ok atması ve o kuşun genç kıza dönüşmesi de kuş taklidi şeklinde gösterilmiştir. “Alaman Bayga” dansında ise gelin kaçırma olayı sahnelenmiş ve at üstündeki hareketler ve atın koşması taklit edilmiştir. “Semetey'in Çorusu” dansında daha çok askeri bir hava vardır. Operanın son sahnesinde Semetey ve Ayçürök'ün neşe dolu nişanında düğün dansı icra edilmiştir. Böylece ilk Kırgız operası Ayçürök ile Kırgız halk oyunları, yerel ritüelleri, günlük hayat rutinleri, kostüm ve müzikleri temelinde oluşturulan, günümüzde anladığımız şekliyle Kırgız halk dansları ortaya çıkmıştır (Grigorovich vd., 1981, s. 157).

“Ayçürök” operası, ulusal opera sanatının daha da geliştirilmesi için temeli atmıştır. 12 Nisan 1939'da “Ayçürök”ün sahnelenme günü, ulusal operanın ve dansının da doğum günü olur. Edebiyat Gazetesi'nde besteci R.M. Glier “Ayçürök” Operası hakkında şunları yazmıştı:

“[Ayçüreğ Operası] Kırgız sanatı ve kültürünün karakteri hakkında insanların aklında yer edecek şekilde figüratif temsilli görüntüler ortaya koymaktadır. Kırgız müziğinin özelliği, onun doğa tınlarına çok yakın olmasıdır. Kırgızların enstrümental ve vokal müzikleri çok sade, net ve şeffaftır. Ayrıca çoğunlukla major tonlamada inşa edilmiştir. Müzikte hiç sofistike oryantallık ve gereksiz hüzn yoktur. Sanat yolunda daha yeni yola çıkan Kırgız

genç sanatçıların Moskovalı usta sanatçılarla birleşerek yaptığı bu sanatsal çalışmanın sonucunda yeni opera sanatı ortaya çıkmıştır" (Gorina, 2009, s. 31).

7 Haziran 1939'da SSCB Yüksek Sovyet Başkanlığı'nın emriyle Kırgız Devlet Müziği ve Drama Tiyatrosu en yüksek devlet ödülü olan Lenin Nişanı'na layık görülür. Sanatçı A. Maldybaev ve Kırgız sanat ustalarının büyük bir grubu madalya ile ödüllendirilir. Ayrıca Rus müzisyenler V. Vlasov, B. Feret, P. Shubin, V. Tselikovsky, sanatçılar S. Chuikov, J. Stoffer, koreograf N. Holfin de ödül alır (Gorina, 2009, s. 32). Bu başarıların verdiği cesaretle V. Vlasov ve V. Feret sevgisi üzerine lirik-dramatik bir eser olan ilk ulusal bale "Anar" üzerine çalışmaya başlarlar. K. Eşmambetov'un librettosunu yazdığı bu eserin temeli eski bir Kırgız efsanesidir. Balenin prömiyeri 7 Kasım 1940'da gerçekleşir (Gorina, 2015, s. 140). Daha sonra V. Vinnikov ve O. Sarbagishev tarafından hazırlanan librettoya sahip "Kokul" operasının temeli de yine Kırgız folklorunun epik-kahraman motiflerine dayanır. Opera, A. Kuttubaev, O. Borisovich, şef B. Tselikovsky ve sanatçı J. Shtoffer tarafından yönetilir. Librettosu K. Malikov ve A. Kuttubaev tarafından yazılan, V. Vlasov, A. Maldybaev ve V. Feret tarafından bestelenen "Patriot" operasının galası ise 14 Kasım 1941'de yapılır (Gorina, 2013b, s. 30). Bu eser, Büyük Vatanseverlik Savaşı'na adanan ilk Sovyet operasıydı ve savaş sırasında gösterilen kahramanlıkları ele almaktadır (Artıkbayev, 1982, s. 24). Bu dönemde Toktogul, Manas gibi başka operalarda da yine Kırgız halk dansları icra edilmişti (Grigorovich ve Vanslov, 1981, s. 157).

Halk Dans Topluluğu'ndan Akmaral'a

Kırgız profesyonel bale sanatının ortaya çıkışı Kırgız Opera ve Bale Tiyatrosu'nun (1942) çalışmaları ile gerçekleşmiştir (Gorina, 2009, s. 32). Bu topluluğu Leningrad Dans Okulu'nda eğitim almış sanatçılar oluşturmuştur. 1943 yılında Frunze'de M. Kurenkeev adında müzik ve bale okulu kurulmuş daha sonra 1966 yılında Kırgız Filarmonisi kapsamında Kurenkeev Bale Okulu mezunları tarafından profesyonel dansçı ve yetenekli amatör tiyatro dansçılarından oluşan Halk Dansları Topluluğu kurulmuştur. Topluluk ünlü Kırgız millî dans sanatçıları Nurdin Tugelov ve Saparbek Kabekov tarafından yönetilmiştir. Daha sonraları bu grubun yönetmenliğine Kırgızistan'nın ilk kadın koreografi olan K. Mademilova'ya geçmiştir (Urazgil'deyev, 1983, s. 89). 1996 yılında yaptığı isim değişikliği ile "Akmaral" adını alan bu topluluk hala devam etmektedir. Tugelov Kırgız halkının gelenek görenek ve günlük hayatını çok iyi bilmektedir ve klasik dans ve halk danslarını birleştirerek Kırgız kültürüne büyük bir katkı sağlamıştır. Onun bir dizi folklorla dayalı mükemmel dans koreografisi bugüne kadar büyük bir başarı ile yürütülmüştür. Eserleri arasında "At Çabış", "Kız Kuumay" ve "Boz Üy"

dansları meşhurdur. Topluluğu 1977 yıldan itibaren K. Mademilova yönetmeye başlamıştır. Ondan sonra koreograf Abdicalilov Sapar yönetmenliği devralmış, ama o daha çok klasik dansa eğilimli olduğu için halk dans topluluğunun repertuarına çok katkı sağlayamamıştır. Ondan sonra da Tabıtaev Asanbek kısa bir süre bu topluluğa sahip çıkmış ve ‘‘Dağ Çobanları Dansı’’yla dikkat çekmiştir. 1982 yılından başlayarak topluluğun yönetimine Melis Asılbaşev geçmiştir. Asılbaşev topluluğun yönetimini ölümüne kadar (15.08.2014) sürdürmüştür. Asılbaşev Leningrad Dans Okulu’nun mezunudur ve gençken Kırgız Opera ve Bale Tiyatrosu’nun baş dansçısıdır. Akmaral Dans Topluluğu’nun millî repertuarı Asılbaşev tarafından oldukça zenginleştirilmiş ve onu ülkenin en büyük ve ahenkli dans topluluğu yapmayı başarmıştır. Asılbaşev Cengiz Aytmatov’un eserlerinden de faydalanmıştır. Onun ‘‘Beyaz Gemi’’ ve ‘‘İlk Öğretmen’’ eserlerini dans şeklinde sahneye koymuştur.

Akmaral Dans Topluluğu, Bişkek Bale Okulu ve I. Moiseev (Rusya) Dans Okulu mezunlarından ve Kırgızistan’daki diğer dans stüdyoları ve Devlet Filarmonisi’nden gelen başarılı dansçılardan teşekkül edilmiştir. Bu topluluk en yetenekli ve başarılı dansçılardan oluşturulmuştur. S.S.C.B. döneminde konser programları iki bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde ideolojik danslar, yani birlik içinde yaşayan tüm halkların dansları ve ikincisinde ise sadece Kırgız dansları icra edilmektedir. Kırgızistan Sovyetler Birliği üyesi olduğu için 15 ülkenin halk danslarının aynı oranda dans edilmesi gerekirken Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra daha çok Kırgız danslarına önem vermeye başlanmıştır.

1966 yılından beri varlığını sürdüren Akmaral Dans Topluluğu’nun repertuarında 80’den fazla dans vardır. 1980’deki Dünya Olimpiyatları’nda sergiledikleri gösterilerden dolayı onur ödülü almış ve Kırgız kültürünü dünyaya tanıtmaya etkinliklerine resmi olarak katılmıştır. Bu topluluk Kırgızistan içerisinde örnek bir topluluk olduğu için başka dans toplulukları kendilerini bu topluluğun seviyesine çıkarmaya çalışırlar. İleriki zamanlarda topluluğun bazı üyeleri farklı nedenlerden dolayı topluluktan ayrılmış ve kendi küçük dans gruplarını kurmuşlardır.

S.S.C.B. Sonrası ve Günümüzde Kırgız Halk Dansları Toplulukları

1991 yılında Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla bağımsızlığına kavuşan Kırgızistan’da hızlı bir şekilde millî kimliğe dönme atılımı gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu dönüşümün önemli unsurlarından biri de millî danstır. Millî dansı inşa etme çalışmaları daha önceki on yıllarda başlamış olsa da artık bunun toplumda yaygınlaştırılması ve teşvik edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu amaçla küçük kasabalardaki okullarda bile millî dans toplulukları oluşturulmaya başlanmıştır. Sovyetler Birliği döneminde genel anlamıyla dans eğitimlerinin verildiği yaygın öğretim içinde millî dans, bağımsızlıktan sonra artık daha önemli bir konuma

gelmiş ve dans eğitiminin bel kemiğini oluşturmaya başlamıştır. Bu yöndeki teşviklerden bir diğeri de birbirinden bağımsız ve küçük dans gruplarının bir araya gelmelerini, diğer dans gruplarını tanımalarını ve yarışmalarını sağlayan dans ve müzik yarışma ve festivallerinin düzenlenmesidir. Alatoo Cazı, Jash Talanttar Festivali, Isyk-Köl Cazı ve televizyon yarışmaları bu dönemde millî dans topluluklarının yaygınlaşmasını ve birbirleriyle etkileşimlerini artıran etkinliklerdendir.

2000’li yıllara doğru artan ekonomik ve sosyal sorunlar sanatın birçok alanında olduğu gibi halk danslarını da olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durumun sebepleri arasında halk dansı topluluklarına devlet tarafından sağlanan yardımların kesilmesi ve yine devlet tarafından organize edilen festivallerin artık yapılamaz hâle gelmesi yatmaktadır. Böylece bağımsızlık sonrasında kazanılan ivme kaybedilmeye başlanmıştır. Bu durum dans topluluklarını olumsuz etkilemiş ve bazı değişimlerin yaşanmasına sebep olmuştur.

Her ne kadar Sovyetler Birliği’nin dağılması sonrasında başlayan dansta millîleşme hamlelerine devletin teşvikleri azalsa da bu arada geçen on yıla yakın bir sürede toplumda halk danslarına olan ilgi artmış ve halk dansları kültürü toplumun genelinde yaygınlık kazanmıştır. Bu da harcanan çabaların boşa gitmediğini göstermekle birlikte öğretmenlerin özverili çalışmalarının bir sonucudur. Yeni durumda halk dansı toplulukları, katılımcıların kendi ekonomik katkılarıyla varlıklarını devam ettirmek durumundadır. Artık önceki dönemlere göre daha az sayıda kişiden oluşan gruplar meydana getirilmiştir. Kendi kostümlerini kendileri alan bu gruplar halk dans toplulukları anlayışına yeni bir bakış açısı getirmişlerdir. Bu dönemin en büyük özelliği, toplumda millî danslara olan ilgi artışını kazanca çevirme girişimlerinin artık grupların oluşması ve yetişmesinde güçlü bir motivasyon hâline gelmesidir. Kırgız toplumunda önemli bir yere sahip olan düğünler ve toyların (kutlamalar) vazgeçilmezi haline gelen halk dansları topluluklarının gösterileri aynı zamanda müzik kliplerinde de kendisine fazlasıyla yer bulmaktadır. Turizm alanında da ziyaretçilerin dikkatini ve beğenisini çekmek isteyen turizmcilerin başvurduğu etkinlikler arasında halk dansları gruplarının gösterileri önemli ölçüde artmıştır. Bu durum millî dans topluluklarının piyasanın talebine göre şekillenmelerini ve repertuarlarını buna göre oluşturmalarını sağlamıştır. Birbirleriyle rekabet etmeye başlayan halk dansı toplulukları bu rekabetten hem olumlu hem de olumsuz bir şekilde etkilenmiştir.

Kırgız halk dansının günümüzdeki problemlerinin başında bu alanda yapılmış bilimsel eserlerin yetersizliği yer almaktadır. Bundan dolayı Kırgız millî kültüründe saklı kalan ve halk dansına ilham verecek folklor unsurları keşfedilememekte ve işlenememektedir. Ayrıca ülke

genelinde icra edilen halk danslarını kataloglama ve arşivleme işlemleri de yeterli düzeyde değildir. Bununla birlikte S.S.C.B. döneminde dans konusunda yetkinleşmiş eğitimcilerden şu anda çok azı Kırgızistan'da mesleğini icra etmektedir. Büyük eğitimcilerin bir kısmı ekonomik nedenlerle başka ülkelere göç etmek zorunda kaldığı gibi önemli bir kısmı da mesleğini değiştirmiş veya vefat etmiştir. Eğitim kurumları ise hem akademisyenlere hem de öğrencilere yeterli imkanları sunacak durumda değildir.

Sonuç

Kırgızistan'ın Sovyetler Birliği ile başlayan modern dans, bale ve tiyatro eğitim ve gösteri süreci günümüze kadar farklı aşamaları kat ederek gelmiştir. Dans eğitiminin ve gösterilerinin ilk dönemlerinde bale üzerine yoğunlaşmış ancak daha sonra devlet eliyle, millî dansları da icra eden topluluklar da kurulmuştur. Koreograf Holfin'in gerçek bir Kırgız millî dansı inşa etme çalışmaları Kırgız millî dans geleneği için tarihi bir dönemeç sayılır. Saha araştırmaları yaparak Kırgızların günlük hayatlarını, geçiş törenlerini inceleyen Holfin, kırsal bölgelerde kullanılan kostümlerden de ilham almış ve Kırgız ruhunu, evde, tarlada, eğlence ve atlı oyunlar sırasında gözlemleyip özümsemiştir. Bu çalışmalara göre koreografisi hazırlanan Ayçürök operası Kırgız millî dansları için önemli bir mesafe taşıdır. Millî kimliğin vurgulanması konusunun çok hassasiyet arzettiği Sovyetler Birliği döneminde birliğe bağlı diğer ülkelerdeki millî dans toplulukları gibi Kırgızistan'daki Halk Dans Topluluğu da repertuarlarına tüm Sovyet cumhuriyetlerinin danslarından eklemişler ve Kırgız millî dansları da bu çerçevede icra edilmeye başlanmıştır. Halk Dansları Topluluğu Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Akmaral ismiyle Kırgız devletini hem yurt içinde hem de yurt dışında temsil eden geniş dans repertuarına sahip bir gruba dönüşmüştür. Bununla birlikte amatör gençlerin katılımıyla kurulan millî dans toplulukları da sayıca artmıştır. Bu da Post-Sovyet döneminde millî kimliğini inşa etmeye çalışan diğer halklar gibi Kırgız halkının da millî danslara olan ilgisinin arttığını gösteren önemli işaretlerden biridir. Günümüzde halk dansı toplulukları düğün ve toylarda da rağbet görmeye başlamış ve ekonomik amaçlarla küçük halk dansı toplulukları kurulmuştur. Bu durum ise halk danslarının niteliklerinde bazı değişimlere neden olmuştur. Kırgız halk dansının en büyük problemi olarak akademik ilginin yetersizliği ve yetişmiş eğitimcilerin sayısındaki azalma görülmektedir.

Kaynakça

Anarkulov, H. F. (1991). *Kırgız El Oyundarı*. Bişkek: Kırgızistan.

Artıkbayev, K. (1982). *Kırgız Adabiyat Tarihi*. Frunze: Mektep.

Brudnyy, D. L. (1959). *Teatral'noye Iskusstvo Kirgizii / Kand. Iskusstvoved. Nauk D.L.* Brudnyy: Moskova.

Çöloğlu, R. (2022). Kırgız Destanlarında ve Mecmû'üt-Tevârih'te Coloy Han. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*. 5(1), 42-55.

Gerek, Z. (2002). *Halk Oyunlarının Tarihsel Gelişimi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi: Sakarya.

Gorina, I. V. (2009). Istoriya Stanovleniya Kirgizskogo Muzykal'no-Dramaticheskogo Teatra. *Vestnik Krsu*. 5 (28).

Gorina, I. V. (2013a). Sovetskiy Teatr Nachala 1920-Kh Gg. Kak Sredstvo Rasprostraneniya Russkoy Kul'tury V Kirgizii. *Vestnik Kyrgyzsko-Rossiyskogo Slavyanskogo Universiteta*. 13 (3), 33-37.

Gorina, I. V. (2013b). Muzykal'no-Dramaticheskoye Iskusstvo Kirgizii V Pervoy Polovine Xx V. *Vestnik Kyrgyzsko-Rossiyskogo Slavyanskogo Universiteta*. 13 (9), 27-31.

Gorina, I. V. (2014). Razvitiye Oblastnykh Teatrov Dramy V Kirgizii V Pervoy Polovine Xx V. *Vestnik Kyrgyzsko-Rossiyskogo Slavyanskogo Universiteta*. 14 (3), 12-16.

Gorina, I. V. (2015). Razvitiye Muzykal'no-Dramaticheskogo Iskusstva Kirgizii V Predvoyennyye Gody. *Nowa Polityka Wschodnia*. 2 (5), 131-147.

Grigorovich, Yu. N. ve Vanslov, V. V. (1981). *Balet Entsiklopediya*. Izd-Vo " Sov. Ent".

Gülensoy, T. (2003). Manas Destanı. *İslam Ansiklopedisi*. 27, 557-558, Ankara: TDV.

Junuşov , A. (1988). *Sahna Çeberleri*. Frunze.

Kealiinohomoku, J. (1969). An Anthropologist Looks At Ballet As A Form Of Ethnic Dance. *Impulse*. 24-33.

L'vov, N. I. (1953). *Kirgizskiy Teatr: Ocherk Istorii*. Iskusstvo.

Karıpkulov, A. (1995). *Manas Entsiklopediyası*. C. 2: Bişkek.

Nuranova, A. (2018). *Geleneksel Performans Sanatı Olarak Manasçılık ve Bir Sahne Uygulaması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi: Ankara.

Urazgil'deyev, R. (1983). *Kirgizskiy Balet. Stranitsy Istorii Kirgizskoy Khoreografii*. Frunze.

Temur, N. (2018). Sözlü Tarih ve Destan Bağlamında Macmuatu't-Tavorih. *Türkbilig/Türkoloji Araştırmaları Dergisi*. (35), 223-231.

Extended Abstract

The tradition of folk dancing carries many things from past generations into the present. This heritage is either truly from ancient times or has been kept alive to the present thanks to the ability of talented choreographers to capture the spirit of that era.

Kyrgyz national dance is also not independent of this process. However, we do not have enough information on how the dances were performed in the past, as the material from the ancient times is insufficient. In this study, the stages of development of Kyrgyz national dance in the 20th century were investigated. We can divide the emergence and development of Kyrgyz national dance into 3 periods. These are: Kyrgyz national dances before the Soviet Union, during the Soviet Union period and after the Soviet Union and today.

The Soviet Union period, which is an important stage in Kyrgyz history in the 20th century, is a period when the performing arts also developed. The repertoire of ballet, opera and theatre plays was determined by choreographers from Russia and classical works were performed. The musical drama “Altin Kiz”, first performed in the Kyrgyz Music and Drama Theatre in 1937, produced original melodies by using characteristic national songs in the simple and plain music of folk music. The Kyrgyz national character and colour were first brought to the stage with the opera “Ayçürök”, which was performed on the basis of field research conducted by Holfin in the rural areas of Kyrgyzstan. Thus, with the first Kyrgyz opera Ayçürök, Kyrgyz folk dance, local rituals, routines of daily life, costumes and music were created based on Kyrgyz folk dance as we understand it today. Later, the folk dance ensemble founded by the state included not only Kyrgyz dances but also the dances of the countries of the Soviet Union in its repertoire. With the disintegration of the Soviet Union, this became a dance group called “Akmaral”, which included the Kyrgyz national dances in the repertoire of the folk dance ensemble. In this new period, many national dance groups were founded with the participation of young amateurs. Today, folk dance groups have started to establish themselves for economic reasons. This situation leads to some changes in the qualities of folk dance.

The process of training and performing modern dance, ballet and theatre in Kyrgyzstan, which started with the Soviet Union, has gone through different phases until today. In the early stages of dance education and performance, the focus was on ballet, but later societies were established by the state to perform national dances as well. The work of choreographer Holfin in establishing a genuine Kyrgyz national dance is considered a historical turning point for the

Kyrgyz national dance tradition. Holfin, who studied the daily life and rites of passage of the Kyrgyz through field research, was also inspired by the costumes used in rural areas and observed and assimilated the Kyrgyz spirit at home, in the fields, at entertainment and at horse games. The *Ayçürök* opera, choreographed after these studies, is an important milestone for Kyrgyz national dances. During the Soviet period, when the issue of emphasising national identity was very sensitive, the folk dance ensemble in Kyrgyzstan included dances from all the Soviet republics in its repertoire, just like the national dance groups in other countries affiliated to the Union, and the Kyrgyz national dances began to be performed within this framework. After the collapse of the Soviet Union, the folk dance ensemble became a group with a wide dance repertoire, representing the Kyrgyz state both at home and abroad under the name Akmaral. In addition, there has also been an increase in the number of national dance ensembles formed with the participation of youth amateurs. This is one of the most important signs that the Kyrgyz people, like other peoples trying to build their national identity in the post-Soviet period, have increased their interest in national dances. Today, folk dance ensembles are popular at weddings and marriage ceremonies, and small folk dance ensembles have been established for economic reasons. This situation has led to some changes in the quality of folk dances. The biggest problem of Kyrgyz folk dance is the lack of academic interest and the decline in the number of trained educators.